

DOSSIERTÈCNIC

FORMACIÓ I ASSESSORAMENT AL SECTOR AGROALIMENTARI

N43

RACES AUTÒCTONES (I)

Juny 2010

P03 Les races autòctones catalanes **P05** Races bovines **P05** Vaca Bruna dels Pirineus **P10** Vaca de l'Albera **P13** Vaca Pallaresa **P17** Races ovines **P17** Ovella Ripollesa **P21** Ovella Xisqueta **P26** Ovella Aranesa **P31** Cabra Blanca de Rasquera **P36** L'Entrevista

ruralCat

La comunitat virtual agroalimentària
i del món rural

www.ruralcat.net

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Agricultura,
Alimentació i Acció Rural**
www.gencat.cat/dar

Foto: Marrà de gran banyam de la raça Aranesa; amb banyes enroscades en espiral i de secció triangular. Autor: Pere-Miquel Parés

OVELLA ARANESA

01 Origen

L'origen de la població ovina autòctona de la Val d'Aran, l'ovella Aranesa (Oelha Aranesa), és incert. La documentació històrica al respecte és molt escassa, i no és fins l'any 1979, que Sánchez Belda i Sánchez Trujillano –en l'obra publicada pel MAPA sobre "Razas Ovinas Españolas"– fan aparèixer documentalment la denominació "aranesa" per referir-se a la població ovina autòctona de la Val d'Aran.

L'única certesa és que està molt emparentada amb la seva veïna francesa Tarasconesa, pròpia dels Pirineus Centrals (Arièja i Pirenèus Auts), Garona Auta i Gèrs. Ovíns transhumants de la

raça Merina haurien contribuït, al llarg dels segles, a conformar la raça, més o menys tal com la coneixem avui dia (hi ha referències escrites de mitjans de segle XV d'ovíns Merinos que arribaven en transhumància als Pirineus).

A partir de l'any 2004, i coincidint amb la creació de l'associació de la raça (ACORA- Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranesa), s'inicien els estudis per caracteritzar-la morfològicament i genèticament, a través d'un con-

veni de col·laboració entre el DAR (Generalitat de Catalunya) i la Universitat Autònoma de Barcelona. S'estableix el seu prototip racial i se l'entronca filogenèticament amb altres races ovines pirinenques. Es confirma definitivament el seu estret lligam amb la Tarasconesa, però resta sense discernir quina d'ambdues representa la forma més ancestral. No obstant això, i a pesar del seu ben cert origen comú, el fet que la Val d'Aran hagi estat sempre una co-

Foto: La presència de banyes, clarament estriades en arc o espiral, en ambdós sexes, és tret característic i fonamental de la raça. Autora: ACORA. Rosa Avellanet

L'ovella Aranesa és una raça estretament emparentada amb la seva veïna francesa Tarasconesa.

marca exportadora de bestiar i no importadora, podria donar peu a suposar-la la forma original de la raça francesa, i no pas la seva derivada. Tanmateix, tampoc no és que sigui important, això, perquè les influències mútues al llarg de dècades entre ambdues races han estat sempre molt freqüents; ja fos per l'assistència dels ramaders aranesos a les fires ariegeses (Sent Godenç, Tarascó, etc.) com per la barreja dels ramats a les pastures estivals d'alta muntanya de Cuma, Palas i Serra Lunga, on anaven ramaders de la Garona Auta. Actualment, aquestes barreges ja no es donen, ja que tots els efectius aranesos conformen, en els darrers anys, una única ramada d'estiu a les pastures altes de la Cometa de Montoliu o del Pla de Beret. Actualment, l'ACORA és l'entitat col·laboradora que s'encarrega de la gestió del Llibre Genealògic, el qual es creà i reglamentà l'any 2008 –DOGC núm. 5122, de 30 d'abril- (DOGC: Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya). El Catálogo Oficial de Razas de Ganado de España la inclou en el grup de Races Autòctones en Perill d'Extinció (Ordre APA/661/2006; BOE núm. 59, de 10 de març de 2006).

02 Distribució geogràfica i censos

Fins no fa gaire, la raça estava circumscrita únicament a la Val d'Aran, i amb un desequilibrat repartiment territorial per terçons. De les 64 explotacions ovines, existents a la vall l'any 2005, només 54 comptaven amb efectius d'aquesta raça (Servicis d'Agricultura, Ramaderia e Miei Ambient deth Conselh Generau), les quals es repartien els poc menys dels 2.000 exemplars existents (efectius purs: 1.489 ovelles i 61 marrans). El gruix dels ramats fenotípicament més purs, i també més grans, es localitzaven en els pobles de Les, Salardú i Bossòst. El terç d el Baish Aran era el que presentava el major cens reproductor i ramader. La grandària mitjana dels ramats se situava al voltant dels 40 animals, oscil·lant la major part de les explotacions entre 11 i 30 reproductors, i superant el centenar d'individus únicament tres explotacions. La relació femelles/masclles era de 28,5 per ramat, i la taxa de reposició anual de femelles entorn d'un 20%.

L'any 2009 es contrastaren les dades de cens i explotacions obtingudes el 2005. De les 54 explotacions, existents únicament en restaren 40,

és a dir, un 26% d'aquestes havien tancat. No obstant això, la davallada en nombre d'efectius no ha anat paral·lela. Aquest elevat percentatge d'explotacions tancades únicament es correspon amb una davallada del 12% del cens oví. Això és degut, bàsicament, a la reduïda grandària dels ramats a la Val d'Aran (40 ovelles de mitjana l'any 2005; 56, l'any 2009), i amb una gran oscil·lació censal entre ramaderies; havent deixat d'exercir l'activitat, principalment explotacions petites o molt petites. Però la tendència és a la baixa, tant en el cens com, i de forma molt preocupant, en el nombre de ramaders; i això adquireix una gran importància en aquesta població de cens tan reduït, almenys dins de la vall.

El cens és reduït, i els poc més de 2.000 caps de bestiar es distribueixen en petites explotacions d'unes 56 ovelles de mitjana.

Figura: Acantonada majoritàriament a la Val d'Aran, en els darrers anys podem trobar efectius d'aquesta raça en el vei Pallars Sobirà i algun punt més allunyat de la Plana de Lleida.

Foto: L'ovella Aranesa és un element integrat i indispensable del paisatge aranès. Autor: Jordi Jordana

Foto: A pesar del seu reduït cens, encara és possible veure ramats pasturant per les muntanyes de la vall, com aquest, als voltants del Pla de Beret. Autor: Pere-Miquel Parés

Aquestes dades són congruents de forma similar a la Xisqueta i a qualsevol altra raça domèstica dels Pirineus amb els percentatges de relleu generacional argüïts pels propis ramaders. El relleu garantit no supera el 15%, percentatge que es correspon amb tan sols 6 explotacions; el mateix nombre que l'any 2005 manifestava de forma clara la seva continuïtat.

A la vall continua practicant-se el pasturatge d'estiu a alta muntanya, cosa que fan pràcticament tots els ramats, i actualment en ramada única al Pla de Beret. Dels actuals 40 ramaders de l'estudi, el 75% (30) pertanyen a l'associació ACORA, percentatge molt superior al del 2005, on tan sols un 31,5% (17 de 54) pertanyien a l'associació.

A la raça Aranesea podem trobar fins a sis varietats diferents, segons el color de la llana, predominant de forma majoritària la varietat blanca.

Actualment, a l'ACORA consten un total de 37 associats, amb animals inscrits en el Llibre Genealògic, havent-hi enregistrats al Registre Fundacional de la raça un total de 2.291 reproductors: 2.188 ovelles i 103 marrans. Aquest augment de socis i cens és degut, fonamentalment, a l'entrada a l'associació de diferents ramats de fora la vall, concretament de la Vall de Cardós al Pallars Sobirà (Lladorre, Esterri, Ribera i Arrós) i la Plana de Lleida.

03 Descripció de la raça

Els individus que conformen aquesta població són molt rústecs, de format subhipermètric, proporcions longilínies i dimorfisme sexual ben definit. Tenen un cap fort, de perfil frontal subconvex i amb presència de banyes en ambdós sexes; generalment en arc o enroscades en espiral, i de secció triangular. La llana generalment és blanca i del tipus entreff, encara que també hi ha altres varietats de color. Els individus de la varietat blanca són majoritaris (87%), seguits dels negres (5%) i capiroi (5%). El 3% restant correspon a les varietats beret, mascarda i oelhinera. Les extremitats són llargues i robustes, amb amples garrons i travadors curts, unglots durs i bons aploms.

La raça té marcats trets carnissers i s'explota, generalment, de forma semiextensiva per a la

producció de xais, d'un pes viu final aproximat de 22 a 24 kg. Els marrans solen pesar de 80 a 100 kg i les femelles de 50 a 70 kg.

04 Situació actual: programa de conservació

La situació actual de la raça Aranesea, i a causa de la seva extrema i reduïda grandària censal, la podem considerar crítica. No obstant això, i com s'ha comentat abans, els efectius globals de la raça s'han mantingut més o menys estables en els darrers anys, encara que la disminució en el nombre d'explotacions hagi estat molt important (un 26%), almenys dins de la vall. Malgrat això, i per la seva gran atomització, en què la major part o la quasi totalitat de les explotacions tancades eren de grandària petita o molt petita, podem ser optimistes i afrontar el futur d'aquesta raça –almenys a mitjà termini– amb bones perspectives de manteniment. En aquestes esperançadores expectatives de futur hi ha contribuït sobre manera la creació, l'any 2004, d'ACORA, l'associació de la raça, i la publicació, l'any 2008, de la reglamentació del seu Llibre Genealògic. La instauració d'un Programa de Conservació, i en un futur de Millora, promogut i finançat pel DAR (Generalitat de Catalunya) en col·laboració amb la Facultat de

Veterinària de Barcelona i l'associació ACO-RA, amb l'aval i suport del Conselh Generau d'Aran, fan del futur d'aquesta raça una tasca assumible per a tots.

De forma similar a la Xisqueta, i des dels centres de recerca, se'ls ha ajudat caracteritzant-la, estudiant-la i pantant la uniformització de la raça; aprovant el seu prototip o estàndard racial i reglamentant-ne el Llibre Genealògic. La programació dels aparellaments més òptims –des del punt de vista genètic, mitjançant marcadors moleculars–, entre les explotacions dels diferents pobles i zones estivals de pastura, ha d'ajudar a continuar mantenint la màxima diversitat genètica amb el mínim increment de consanguinitat per generació. L'elecció, amb criteris genètics, de marrans representatius de la raça per a la conservació criogènica de dosis seminals, i el pla d'eradicació dels animals amb haplotips susceptibles a l'Scrapie (tremolor ovina), han d'ésser altres dues importants tasques del programa.

Actualment, la producció de xais de tipus “ternasco”, per al seu consum majoritari dins de la vall, és la principal activitat econòmica dels ramaders; quant a la raça. La millora de la qualitat d'aquest producte ha d'ésser objectiu prioritari i bàsic en la selecció i futur productiu de la raça.

Però no obstant, i pel fet de ser la Val d'Aran una vall eminentment turística, es podria conjuntar una sinergia d'objectius que beneficiés ambdues parts alhora. La preservació de les pastures de muntanya i el manteniment de l'ecosistema de la vall, per part dels ovins aranesos, són altres activitats d'interès que pot i ha d'aportar la raça. Les activitats de tipus lúdic i cultural, participatives per aquests ovins i pels seus gestors: els pastors i ramaders, en les activitats firals de la comarca (Fires de Tardor de Bossòst, Les, Salardú i Vielha, i Fira de Primavera de Les, on s'organitza el concurs morfològic anual de l'Aranesa), poden afavorir l'interès i l'economia d'aquest sector. Pràctiques folklòriques i culturals, que en temps passats es realitzaven en gran part dels Pirineus, encara mantenen la seva vigència a la Val d'Aran, com seria el cas de l'anomenada envalona, xolla de fantasia que realitzaven els pastors amb el seu bestiar (Foto 8). Per tant, les motivacions de tipus cultural, de patrimoni genètic i fins i tot històric, podrien ser l'argument fonamental que revitalitzés, no ja el retorn a censos d'èpoques passades, però sí l'interès per a la seva tinença i conservació actuals.

Foto: Mascle i femella de raça Aranesa, amb dimorfisme sexual ben definit, després de la xolla. Autor: Pere-Miquel Parés

Foto: Estretament emparentada amb la raça francesa Tarasconesa, la varietat blanca és la majoritària en la raça. Autor: Pere-Miquel Parés

05 Adreces d'interès

ACORA - Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranese. c/. La Mola, 8. 25598-Salardú, Lleida. Tel. 636 396 449 / 620 210 441. E-mail: oelha-aranese@terra.es acora@feagas.es

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/aranese.htm>

PARÉS, P.M. (2008). Caracterització estructural i racial de la raça ovina Aranese. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. <http://www.tdx.cat/TDX-1013109-094324/>

PARÉS, P.M., SUCH X., JORDANA, J. (2009). "La Raza Ovina Aranese". En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 256-258. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

PARÉS, P.M., FRANCESCH, A., JORDANA, J., y SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

07 Autors

Dr. Jordi Jordana i Vidal
Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Pere-Miquel Parés Casanova
Departament de Producció Animal
(Ciència i Salut Animal),
Universitat de Lleida
Av. Alcalde Rovira Roure, 191, 25198-Lleida.

Ainhoa Ferrando Lebraud
Departament de Ciència Animal i dels Aliments.
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona,
08193-Bellaterra, Barcelona

Rosa Avellanet Torres
Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranese
(ACORA). c/. La Mola, 8. 25598-Salardú, Lleida.

Algunes antigues pràctiques, folklòriques i culturals, que antany es realitzaven per gran part dels Pirineus, encara es mantenen ben vives a la Val d'Aran, com ara la xolla envalonada.

Foto: La varietat negra d'ovella Aranese encara representa un 5% aproximat dels seus efectius. Autor: Pere-Miquel Parés

Foto: Esplèndid marrà de raça Aranese amb la característica xolla envalonada de la Val d'Aran. Autor: ACORA. Rosa Avellanet